

Axmadaliev Elmurod Raxmatovich

Buxoro innovatsiyalar universiteti .

70110103- Ta'lim muassasalarining boshqaruvi mutaxassisligi 2-bosqich magistri

Аннотация: Yosh xususiyatlariga ko'ra, kichik yoshdagi o'quvchilar hikoya, ertak, maqol, rivoyat, doston, she'r, qo'shiq va masallarni yaxshi qabul qiladi.

Калит сузлар : Xalq og'zaki ijodi, hikoya, ertak, maqol, rivoyat, doston, she'r, qo'shiq

Xalq og'zaki ijodining qo'shiq janri tugal fikr badiiy ifodalangan, el orasida keng tarqalgan va barcha kishilar tomonidan kuylanishi mumkin bo'lgan mustaqil to'rtlikdir. Inson hayotini qo'shiqsiz tasavvur etib bo'lmaydi. Qo'shiqlar faqat to'yda va bayram tantanalaridagina emas, balki insonning hayot yo'lida suyanchig'i va doimiy hamrohidir. Ularda xalqning bitmas-tuganmas kuch-qudrati kuylanadi, vatan taqdiri uchun jangovar kurashchi, sadoqatli do'st, mehnatsevar va tajribali inson obrazlari gavdalanadi.

O'zbek xalq qo'shiqlari orasida shundaylari ham uchraydiki, ularda so'z olamni tasvirlashdan boshlanib, odam orqali yana tabiatning boshqa ob'ektlariga o'tiladi, insonning chuqur hissiyotini bayon etishda olam va uning konkret hodisalariga suyaniladi. Jumladan, "Boychechak", "Chittigul" kabi aksariyat o'zbek bolalar qo'shiqlarida tabiatning go'zalligi insonning ichki hissiyoti, quvnoq kayfiyati bilan uyg'un, ajoyib bir reallikda tasvir etilgandir. O'zbek bolalar qo'shiqlarida murg'ak qalblarning tabiat va jamiyat oldidagi mas'uliyati uning vatanparvarlikva iftixor tuyg'ulari bilan hamohang tilga olinadi. Bunday qo'shiqlarni o'qigan yoki yod olgan o'quvchi badiiy matndagi o'ynoqi musiqiy ohang tufayli tug'ilgan kuchli hissiyot vositasida undagi mazmuni chuqur idrok etadi. Xalq og'zaki ijodi namunalari aynan shu jihatdan yosh bo'g'inlarni har tomonlama barkamol insonlar qilib tarbiyalashda muhim vosita bo'la oladi.

O‘quvchilarda vatanparvarlikva iftixorni tarbiyalashda xalq qo‘shiqlari yaxshilik, do‘stlik, qardoshlik va tinchlik elchisi, hur, ozod Vatan, obod el jarchisi hamda insonlarda o‘z eliga, qutlug‘ eriga muhabbat, ona zaminga sadoqat, ajdodlarga hurmat, e‘tiqod tuyg‘ularini singdiruvchi muhim vositadir.

Xalq qo‘shiqlarining o‘quvchilarda ma‘naviy-axloqiy fazilatlarni shakllantirishi haqida olib borgan tadqiqotida M.Ismoilova shunday yozadi: “Xalq qo‘shiqlari bolalarda eng yaxshi insoniy fazilatlar: vatanparvarlik, mehnatga muhabbat, odamlarga ishonch, do‘stlarga sadoqat tuyg‘ulari va o‘z-o‘ziga talabchanligini shakllantiradi. Xalq qo‘shiqlari o‘quvchilar uchun ilk tarbiya darsligi, ma‘naviy-axloqiy boyliklarning bitmas-tuganmas xazinasidir”.

Vatanparvarlik ona suti, ota namunasi, avlod-ajdodlarning irsiy xususiyatlari, axloq-odob mezonlari orqali farzandlar ongiga singdiriladi. Ona allasi faqat go‘daklarning orom olishi uchun aytilmaydi. Allalar vositasida bolalar ko‘ngil dunyosi milliy ma‘naviy qadriyatlar bilan to‘yintiriladi. Vatanga mehr-muhabbati avlod-ajdodlarga chin vorislik bilan bog‘liq nasliy tuyg‘ular, baxt-saodat bilan yo‘g‘rilgan porloq istiqbol orzusi allalarda o‘zining yuksak ifodasini topgandir.

Farzandlar onalarning uzun tunlar aytgan allalari, rivoyat-ertaklari bilan birga buva-buvilarining o‘g‘itlari, pand-nasihatlari asosida hayotga nazar tashlaydi. Yosh xususiyatlariga ko‘ra, kichik yoshdagi o‘quvchilar hikoya, ertak, maqol, rivoyat, doston, she‘r, qo‘shiq va masallarni yaxshi qabul qiladi. Allalarning mantiqiy davomi bo‘lgan badiiy asarlar mutolaasi tufayli ularning fikri o‘sadi, dunyoqarashi kengayadi, hayotda nima yaxshi-yu nima yomonligi xususida dastlabki xulosalari shakllanadi. Psixologlarning ta‘kidlashicha, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining bilish faoliyati beixtiyor sodir bo‘lish xarakteriga ega bo‘ladi va bu bilim olish chegarasini kengaytirishga keng imkoniyatlar ochib beradi.

O‘zbek xalq qo‘shiqlarining vatanparvarlik tarbiyasi bilan bog‘liq janrlaridan biri termalardir.

Xalq ogʻzaki ijodining mustaqil janri boʻlgan termalarning yaratilishida baxshilarning roli nihoyatda kattadir. Ogʻzaki ijodning bu xildagi namunalari: pand-nasihati, odob-axloq, soz va soʻz haqida yaratilgan, ijtimoiy hayotdagi turli hodisalar, shaxs va jonivorlarning taʼrifi yoki tanqidiga bagʻishlangan termalar oʻquvchilarni hayotga tiyrak koʻz bilan qarash, rostgoʻylik, halollik, insof va diyonat, mardlik, mehnatga muhabbat, vatanparvarlik, kattaga hurmat, kichikka izzat, ishonch va sadoqat ruhida tarbiyalashga yaqindan yordam beradi.

“Bolalar oʻyinlarida, – deb yozadi Qirgʻiz-oʻzbek universiteti oʻqituvchisi M.Qodirova, – kattalar foydalanadigan mehnat qurollarining kichkina nusxalari, chorvadorlar, dehqonlar, hunarmandlar, ovchilar va boshqalarning mehnati jarayonlariga taqlid qilish katta oʻrin tutadi va bu hol ularni mehnatga psixologik hamda amaliy jihatdan tayyorlashda katta ahamiyat kasb etadi ... Bolalar oʻyinlarining barchasi, baʼzan yuqori pardada, baʼzan xirgoyi qilgan holda qoʻshiq aytib turib bajarilgan. SHuning uchun ularga oʻziga xos sinkretik asar sifatida qarash lozim”

Oʻzbek xalq ogʻzaki ijodining qadimiy ommaviy janrlaridan biri boʻlgan maqollar ham xalqning asrlar davomida boshdan kechirgan hayotiy tajribalarida sinovlardan oʻtib sayqal topgan boʻlib, ifodaning gʻoyat qisqa va loʻndaligi bilan ajralib turadi. Qatʼiy hukm-xulosa tarzida aytiladigan folklorning bu xildagi namunalarda avlod-ajdodlarimizning dunyoqarashi, jamiyatga boʻlgan munosabati va axloqiy hayot normasi oʻz ifodasini topadi. Xalqimizning maʼnaviy-maishiy qiyofasi, ijtimoiy-siyosiy, axloqiy-estetik qarashlari oʻzbek folklorining keng tarqalgan va yirik janrlaridan biri boʻlgan dostonlarda asar qahramonlarining adolat va haqqoniyat, ozodlik va tenglik, vatan ozodligi va yurt farovonligi yoʻlida koʻrsatgan jasorati bilan chambarchas bogʻliqdir. Doston qahramonlarining mardonavor kurash yoʻli mazkur asarlarning mavzu doirasi, gʻoyaviy mazmuni, obrazlar tizimi, syujet va kompozitsiyasi mohiyatini belgilaydi. Xalq ogʻzaki ijodi asarlari oʻzining hayotiyliigi, ijtimoiy tabiati, gʻoyaviy mohiyati hamda oʻziga xos badiiy xususiyatlari bilan ajralib turadi. Xalqning mehnati, urf-odati, turmush tarzi, yashash sharoiti, orzu-istagi, kurash

va g'alabalari, milliy g'ururi bu xildagi asarlarning mavzusi va g'oyaviy mazmunida o'zining chuqur aksini topadi.

Xalq og'zaki ijodining har bir namunasi asrlar davomida xalqning ko'plab iqtidorli yaratuvchi-ijrochilari tomonidan nihoyatda pardoqlangani, tildan-tilga ko'chib, sayqal topgani bois yuksak san'at namunasi darajasiga ko'tarilgandir. SHunga ko'ra, yosh avlodning estetik sezgilari rivojida, go'zallikni, badiiy so'z qadri va qimmatini, ona tili boyliklarini his qilishlarida – nutq va xotira tarbiyasida, o'zligini anglashida, chunonchi, vatanparvarliktarbiyasida folklorning roli beqiyos kattadir.

Xalq og'zaki ijodining qo'shiq janri tugal fikr badiiy ifodalangan, el orasida keng tarqalgan va barcha kishilar tomonidan kuylanishi mumkin bo'lgan mustaqil to'rtlikdir. Inson hayotini qo'shiqsiz tasavvur etib bo'lmaydi. Qo'shiqlar faqat to'yda va bayram tantanalaridagina emas, balki insonning hayot yo'lida suyanchig'i va doimiy hamrohidir. Ularda xalqning bitmas-tuganmas kuch-qudrati kuylanadi, vatan taqdiri uchun jangovar kurashchi, sadoqatli do'st, mehnatsevar va tajribali inson obrazlari gavdalanadi.

“Qo'shiq” termini XI asrda yozilgan, ilmiy adabiyotlarning bizgacha etib kelgan eng qadimiysi hisoblangan Mahmud Qoshg'ariyning “Devonu lug'otit turk» asarida ilk bor “koshug” shaklida berilgan va uning izohi “she'r”, “qasida” deb ko'rsatilgan. SHuningdek, “qo'shiq” so'zini YUsof Xos Hojibning “Qutadg'u bilig” dostoni, Mahmud Zamaxshariyning “Muqaddimatul-adab” lug'atida ham xuddi shu ma'nolarda uchratamiz. Xususan, Alisher Navoiyning “Mezon ul-avzon” va Zahiriddin Muhammad Boburning “Risoi aruz” asarlarida qo'shiq so'zi “surud”, “ayolg'u”, “lahn”, “turkiy tarona”, “ashulam”, “o'lan”, “chipga” (chinka) nomi bilan ham tarqalganligi qayd qilinadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Alqarov I., Mamatqulova R., Norqulov H. SHaxs va oila tarbiyasining pedagogikasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2009. –220b.

2. Aliev A. Ma'naviyat, qadriyat va badiyat (Vatan fidoyilari). – Toshkent: Akademiya, 2000. –630b.
3. Akramova G.R. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida tolerantlik tushunchalarini shakllantirishning didaktik asoslari. Ped.fan.nom. ... diss. – Toshkent, 2007. –158b.
4. Asqarova O'. Mehribonlik uylari o'smirlarida vatanparvarlik ruhida tarbiyalashning pedagogik xususiyatlari. Ped.fan.nom. ... diss. – Toshkent, 2001. –112b.
5. Atadjanova SH.A. Oilada o'spirin yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda milliy qadriyatlardan foydalanishning pedagogik asoslari: Ped.fan.nom. ... diss. avtoref. – Toshkent, 2001. – 19b.

